

JAG SITTER PÅ altanen till mitt sommarhus i Roslagen och läser Bruce Schneiers nya bok *Data and Goliath* då det plingar till i min Iphone. Jag varnas för att det är åska på gång i det område där jag befinner mig. Jag bör koppla ur känslig elektronik. Det struntar jag i att göra, jag fortsätter i stället den spännande läsningen. Efter tio minuter är ovädret över mig, med blixtar, dunder och ösregn. Jag flyttar inomhus och fortsätter läsningen, en lärdom rikare. Visst hade jag förstått att Telia håller koll på var jag är. Det måste de ju göra, för att jag ska kunna kopplas upp mot närmaste mast. Jag känner också till datalagringsdirektivet som tvingar Telia att spara mina uppgifter. Men en kommersiell väderlekstjänst? Hur vet den var jag befinner mig?

Bruce Schneier ger mig svaret i sin bok. Jag har gett mitt medgivande till att mängder av privata uppgifter om mig förmedlas vidare, då jag anlitat olika tjänster på nätet. GPS är en självklarhet för mig liksom för andra. Men då kan jag spåras. Jag handlar böcker från nätbokhandeln, jag är en flitig användare av Facebook. Varje gång jag anlitar en tjänst klickar jag i att jag accepterat olika användarvillkor (som jag aldrig läser). Allt detta gör det möjligt för olika företag att lagra de mest intima detaljer om mitt liv och att förmedla dem vidare till vem som helst mot ekonomisk ersättning. Jag är, som Schneier så fyndigt uttrycker saken, inte en kund i relation till dessa aktörer utan deras produkt.

Boken är en guldgruva för den som vill gräva fram detaljer om övervakningssamhället, framför allt i USA, men också mera indirekt på många vis i världen i övrigt. Det är en typ av bok som i sina detaljer snabbt åldras, då den värld som beskrivs är stadd i snabb förändring. Ändå är det en bok med många bestående kvaliteter. Dess huvudbudskap är att sedan vi frivilligt överlämnat data om oss själva, om våra »whereabouts», köpvanor, vänner, politiska intressen o.s.v., genom att anlita olika tjänster på nätet, så cirkulerar dessa inte bara mellan olika kommersiella aktörer,

utan de går praktiskt taget oavkortade till olika säkerhetstjänster i världen. De tar vad de får sig serverat och de hackar sig till resten. Mest om detta vet vi då det gäller NSA. Den viktiga källan här är förstås Edward Snowden.

Schneiers bok är inte bara en beskrivning av, utan också en stridsskrift mot, det totala övervakningssamhälle vi kommit att leva i. Han skisserar ett alternativ och han försöker motivera varför den totala övervakningen är problematisk. Han har rader av konkreta förslag till reformer, såväl beträffande lagstiftning som beträffande individuellt beteende. Jag är mindre imponerad av dessa delar av hans framställning. Det som gör boken så värdefull är dess ingående beskrivningar och förklaringen till uppkomsten av själva övervakningssamhället. Det är mycket nog.

Vad vill då Schneier sätta i det totala övervakningssamhällets ställe? Han vill ha ett samhälle där det förvisso förekommer övervakning, men bara »riktad» sådan. Han vill tillbaka till en tid då polisen förföljde de verkliga (och inbillade) bovarna och lät vanligt folk vara ifred. Jag tror hans vision inte bara är oklar i konturerna utan också naiv och rent av kontraproduktiv. Ett problem med hans bok är att hans diskussion kring frågan varför vårt privatliv är så viktigt för oss är ytlig. De skäl han ger, med hänvisning till vår autonomi, våra grundläggande rättigheter, vad det är att vara människa o.s.v., duger inte som motivering för just den avvägning mellan privatliv och övervakning som han själv försvarar.

Kan man för övrigt alls dra en skarp gräns mellan riktad och total övervakning? Är det alls möjligt i ett medialandskap som vårt att gömma sig? Om inte, måste då inte frestelsen alltid vara stor för olika myndigheter världen över att tilltvinga sig informationen som finns samlad om oss, antingen på laglig väg (datalagringsdirektivet) eller på olaglig väg (genom att hacka olika databaser)? Det är vad jag tror. Schneier tycker att de som tänker som jag är defaitister. Det kan ligga något i saken, men inför vissa hot måste man kanske kapitulera.

Man bör också fråga sig om det vore bättre med riktad övervakning än total, då medlen för övervakning är så starka som de nu är. Det fanns en tid då alla människor till vänster om

socialdemokratins mittfåra i vårt land övervakades (med de taffliga medel som stod till buds). Det skapade ett obehagligt klimat av kollektiv paranoja. Idag är det radikala islamister, eller sådana som misstänks vara sådana, som skulle stå i centrum för den riktade övervakningen. Vore det verkligen bättre än ett system där alla övervakas? Hur skulle gränserna dras? Vem skulle oförskyllt hamna bland de misstänkta?

Tänk på något som inte diskuteras av Schneier: DNA-register. Idag finns sådana men inte totala; endast straffade och på annat sätt suspekta figurer finns med i registren. Vore det inte bättre om alla fanns med, vore det inte bättre såväl från rättssäkerhets- som rättstrygghetssynpunkt? Är det inte befriande då man slutar göra skillnad mellan vanligt hederligt folk och sådana som är på en eller annan grund suspekta?

Betyder det att vi med jämnmod ska acceptera att vi alla blir övervakade på det sätt som sker? Nej, jag tror att vi bör invända då det sker utan vår insyn. Informationen som finns om oss kan missbrukas. Vetskapen om att den finns, utan att vi riktigt vet vad den består i eller hur den används, skapar oro och kanske till och med social konformism. Detta oavsett om övervakningen är total eller riktad. Ett sätt att möta många av dessa risker med övervakningssamhället vore att kräva fullständig genomsiktighet beträffande företags och myndigheters övervakning av oss. Det är vad jag länge föreslagit och jag noterar till min förtjusning att det också är vad Schneier föreslår. På den punkten kan man alltså enas oavsett om man vill kapitulera inför det totala övervakningssamhället eller försöka reformera och begränsa det.

Till sist en notering om något som är ett tema i Schneiers bok, men som inte problematiseras. Hur kommer det sig att företag vill ha uppgifter om oss? Hur kommer det sig att de betalar för att få tillgång till dem? De vill framför allt bruka uppgifterna för effektiv marknadsföring. Och vi lämnar dem villigt ifrån oss då vi i utbyte får tillgång till »gratis» tjänster som Facebook. Olika tjänster på nätet finns där, och vi anlitar dem, trots att vi nog inte hade varit villiga att betala vad de kostar – om vi tvingats göra det. Hade vi varit kunder i stället för produkter, hade många företeelser på nätet

inte existerat. Schneier beskriver men problematiserar inte just den saken i sin bok.

Problemet är alltså reklamen! Den har två gånger tidigare på ett perverst vis omvandlat det mediala landskapet. Den gav oss en borgerlig dominans i pressen och den gav oss tevekanaler vi aldrig skulle titta på, om vi tvingades betala produktionskostnaderna. Nu är det nätet självt som drabbas. Jag slås av följande tanke. Om man vill förhindra en process, där vi tanklöst lämnar ifrån oss uppgifter om oss själva, borde man helt enkelt förbjuda reklamen i samhället. Då skulle det inte finnas något incitament för dem som nu inhämtar uppgifter om oss att göra det. Dessa uppgifter skulle inte samlas så att de kan föras vidare till andra kommersiella aktörer och säkerhetstjänster.

En sådan reform skulle inte helt omöjliggöra det totala övervakningssamhället, men den skulle nog, effektivare än olika förslag som finns i Schneiers bok, begränsa omfattningen av övervakningen. Och vilken lättnad, för övrigt, att slippa mycket av det brus vi omges av, som vi konsumerar i tron att det är gratis, men som vi aldrig skulle drömma om att betala för. Kanske skulle ett reklamfritt samhälle också medföra sundare konsumtionsvanor? Reklamen är, när allt kommer omkring och som Sven Lindqvist påmint oss om, livsfarlig!

→

Torbjörn Tännsjö är Kristian Claëson-professor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet.

Referenser

- SCHNEIER, BRUCE (2015) *Data and Goliath: The Hidden Battles to Collect Your Data and Control Your World*. New York: W. W. Norton & Company.
TÄNNSJÖ, TORBJÖRN (2015) *Privatliv*. Stockholm: Fri tanke förlag (pocketutgåva).